

Владета Јеротић

СВЕТИ САВА И САВРЕМЕНА ОМЛАДИНА

*И та нам је вера спасавала оце
Од многе пропасти; та ће иста вера,
О хвала ти Саво! и унуке спасти.*

Змај Јован Јовановић

Када је отишао из Србије у Свету Гору, Растко Немањић је имао шеснаест година. У Светој Гори је пробавио од своје шеснаесте до тридесет и треће године. Тридесет и три године живота имао је Господ Исус Христос, када је напустио земаљски свет, а своје ученике послао да проповедају нову веру.

Време од шеснаесте до тридесет и треће године у животу неког човека, условно речено, време је његове младости и прве полетне и делатне зрелости. Мада није уобичајено, дозвољено је претпоставити да и народи имају овоју младост, зрелост и позно доба развоја. Оно међутим, што је заједничко и поједином човеку, без обзира на његове године живота, као и народима, независно од њихове дужине трајања кроз историју, то је снага и издрживост њихове вере и смисао трајања. У овој вери садржано је све што је неопходно и појединцу и народу за његово трајање: вредност људског постојања уопште, воља да се живи и траје упркос честом неразумевању спољашњих и унутрашњих збивања, упркос тешкоћама и препрекама, као и свест о потреби сведочења своје вере. Воља за постојањем, међутим, која почива на вери у смисао постојања, није нешто што ако смо једном стекли непрестано и даље траје, слично волшебном миразу који се никад не потроши. Тек у обнављању и поновном дозивању овести једном стечене вере у смисао постојања, личног и народног, ова вера може не само да се одржи, но и да буде освежавана и на нова стварања подстицана.

У светлости оваквих размишљања покушаћемо да сазнамо у каквој вези уопште стоји, или треба да стоји савремена омладина са вером у смисао постојања, као и конкретно, у каквој вези се налази савремена српска омладина према својем великом узору, хришћанском подвижнику, богослову, проповеднику и учитељу, светском путнику и дипломати — светом Сави.

Пошто нисам ни историчар ни теолог, нисам у могућности да прикажем светог Саву било као богословску, или као историјску лич-

ност. Много позванији од мене већ су то учинили у ближој и даљој прошлости, на релативно задовољавајући, мада различит, некад и противречан начин. Оно што мене може да занима као психолога и психотерапеута, а што ми се чини да може бити значајно и у ширим оквирима оваквих размишљања, јесте начин како се учење светог Саве прелама кроз данашњу свест и савест српског народа, нарочито његове омладине. Покушавам да схватим у чему је данас признање личности и учења светог Саве актуелно, нама данас потребно, не подмећући овој личности и његовом учењу савремене идеје, али и не бежећи од могућности признања да су неке идеје светог Саве вечно актуелне, што значи и за нас данас и овде потребне и подстицајне.

За данашњу омладину на Западу каже се да је безидејна, равнодушна према добру и злу, незаинтересована за религију и политику, опортунистичка, конформистичка и терористичка. Ако би заиста у неким од европских земаља преовлађивао овакав тип омладине, онда би такве земље могле очекивати све најгоре у својој будућности, а то значи, или долазак нових диктатора, упркос стравичном искуству са њима у нашем веку, или би могли да резигнирано одбројавају деценије свога постојања. Не изгледа ми да је духовно стање савремене европске омладине овако црно и песимистичко. А како стоји са савременом југословенском, посебно српском омладином? Немам могућности, а ни права да о њој говорим на основу стропо научних радова. Оно што се само назире последњих десет, петнаест година и што изгледа да постепено расте, јесте буђење интересовања код омладине за све појаве и мисли које имају првенствено духовну вредност. Изневерени у очекивањима примене на делу, неких материјалистичких и атеистичких идеја, које су заносиле од почетка нашег века, па све до данас њихове дедове и очеве, млади људи који умеју да виде, размишљају и осете стварност, природно се окрећу од оваквих идеја оним супротним. И они, као и њихови очеви и мајке некад, имају данас шеснаест, осамнаест и двадесет година. За многе младе људе и у ранијим вековима, као и данас, бар у условима хришћанске цивилизације, то су преломне године када се стиче сопствени идентитет. Према дефиницији савременог психолога Ерика Ериксона, идентитет је „процес растуће диференцијације који постаје утолико свеобухватнији уколико јединка постаје свеснија ширења круга људи који јој нешто значе, од родитеља до човечанства.“

стицање идентитета значи за младог човека утемељивање своје самосталности, зрелости и креативности. Овакав темељ је иезамислив без вере у себе, што значи и у неки смисао постојања, у своју улогу у животу али шире, и у смисао постојања свога народа, као и у задатке који треба да за тај народ млад човек изврши. Није могуће стећи овакав темељ воље за постојањем и постајањем без примера. Поунутривањем идеала из садашности и прошлости, млад човек почиње да развија у самом себи тај идеал, радећи на његовом остваривању. Постоје позитивни и негативни идеали, сходно двојној људској природи окренутој подједнако добру и злу. Лични идеали из круга породице и шире породичне, а и друштвене средине, иако некад дуготрајни, траже временом, бар код маштовитијих и обдаренијих омладинаца, којима су позитивни идеали узор, корекцију и допуну већ пос-

тојећег' идеала. Овако се постепено, а некад и нагло, снагом доживљаја, стиже до идеала Бога. Према неким савременим психолошким теоријама, свесно тражење и налажење Бога значи у исто време оживљавање у себи, код свих људи скривено присуство homo religiosus, као архетипског садржаја колективно несвесног.

Под претпоставком да се сложимо да је данашњи млад човек у нашој земљи онај који тражи, јер је незадовољан постојећим стањем, да је то његово тражење у првом реду тражење своје духовне оријентације, и на крају, да је ова оријентација религиозне природе, да ли може и шта може да пружи као узорни духовни и практични идеал, лик, личност и дело једног српског принца, потом светогорског подвижника, затим српског савладара и мудрог дипломате, и на крају светитеља — Растка Немањића, светог Саве? Ако будем успео да јасно покажем религиозне, психолошке и националне особине светог Саве испољене у току његовог релативно дугог, сложеног и динамичног живота, одговор на постављено питање сам ће се објавити.

Није непознат психологији младалачког доба верски занос, аскетске тежње живљења, жеља за одласком у манастир, једном речи, верско одређење које онда ставља печат, често на цео живот и развој личности човека. Тако је било некад, када је Растко Немањић имао седамнаест година, али тако је и данас, без обзира на коренито промењену духовну атмосферу и политичке прилике у нашем веку. Неке људске тежње, дубоко укорењене у човековој природи, а једна од таквих тежњи је и суштинска потреба човека да тражи Бога и сједињење са њим, остају непромењене кроз читаву разнолику и противречну историју. У овој сличности или истоветности боготражитељства у човеку како у доба светог Саве, тако и данас, видим пример и узор Растковог пута у Свету Гору за данашњег младог човека који искрено и страшно тражи Бога или кога сам Бог тражи.

Који је други корак младог човека који се осетио позван да свој живот посвети вери и ономе што хришћанска вера од њега тражи, да милосрђе и љубав практично примени? Зар то није, вишегодишње учвршћивање те вере у себи, њених правила и њених заповести. Седамнаест година било је потребно монаху Сави да проведе у својој шкољци, у Светој Гори, у Хиландару, са својим православним бисером, учењем православне Цркве о Тројициној вери и тајни личности Христове кога свети Сава назива „једини драгоцен (бесцени) бисер“, централној тајни хришћанства, домостроју спасења кроз Христово оваплоћење и постајање истинским човеком кроз Његово страдање и васкрсење. У овом Савином подвигу, који је трајао седамнаест година, видим други пример и узор данашњем младом човеку, који тражи да себе учврсти у вери и када не постаје монах. Јер, аскетизам, није особина само калуђера; за сваки озбиљан и предан рад, нарочито код младих људи, неопходно је одрицање, унутарња моћ пажње.

Није могуће, дакле, да млад човек ни данас, као и раније уосталом, стварно постане од индивидуалисте, најчешће побуњеног и по мало анархичног, истинска личност, ако на темељу доброг познавања своје националне прошлости и наравно, на темељу упознавања хришћанске, православне вере не утврди своје порекло и свој корен, и затим, попут светог Саве, који је у Светој Гори добио право-

славно догматско знање, не почне са утврђивањем те вере у самом себи. Тако се на природно дату, или поново стечену православну веру, која је буквално одржала овај народ у току хиљаду мучних година његовог бивствовања, надовезује лични труд и подвиг, опитно доживљавање начела вере и умних молитава. На овај начин, опет, задовољава се јака потреба младог човека данас да и лично проживи оно што је споља и најпре, апстрактно, усвојио. Тако се млади хришћански човек још једном нашао на здравом животном путу светог Саве. Пошто се учврстио у православној хришћанској вери, која му је открила смисао људског и земаљског постојања, свети Сава је боље схватио и смисао и улогу српског народа у историји света. Када је, дакле, најпре постао хришћанин, необорив у својој вери, свети Сава је разумео зашто је Србин и шта треба да чини као Србин, и тек тада и такав, могао је постати отворен, доброљубив и мирољубив према свима.

Тридесет и три године, као што смо на почетку рекли, преломне су године у људском животу када се са пуном зрелошћу, одговорношћу и самосвесношћу дела у животу, на послу који је човек себи изабрао. Напунивши се Духа Светог и свеколике духовне силе у Хиландару и Карејској испосници, свети Сава није напустио манастирски живот само зато што су гусари све жешће нападали Хиландар у коме су се налазиле мошти његовог оца Стевана Немање, будућег светог Симеона Мироточивог, и што су Латини са својим борбеним духовницима упадали у Свету Гору да атолиске монахе нагнају да признају унију, него и зато што је учвршћена хришћанска вера у Сави Немањићу тражила шире поље практичне делатности, на коме би могла да донесе плода. Божидар Ковачевић у своме чланку „Свети Сава између Истока и Запада“ добро примећује: „Да је остао у Светој Гори са својих двеста монаха, Сава би се свакако развијао у инспирацијама мистичким. Али због догађаја у Србији и упада Латина у Цариград он је своје духовне очи управљене небесима морао обратити и земљи.“

Заиста, строго мистички пут хришћанског подвизавања, са његовим трајним циљем, преобразитељским, светлосним, сједињеним са Богом, коме је узор представљало Христово Преображење на Таворској пори, као што је то био пут неких византијских мистичара (св. Симеона Новог Теолога, на пример), неких католичких мистичара (св. Јована од Крста) и неких руских „стареца“ (св. Серафима Саровског, на пример), српском православном монаштву једва да је могао бити дат. Бурна и најчешће сурова његова историја на балканском тлу, тражила је и од духовних људи практично испуњење световних циљева за добро свога народа и своје Цркве. Тако је то остало и до данашњих дана. Ми се и данас налазимо у сличном духовном, па и световном положају као у време светог Саве; зато мислим да су и данас пред нама исти задаци и исти узори који су нам и онда постављани. Према Латинцима опрезни, иако утворени, према разноврсним богумилским варијантима јереси и у политици и у Цркви, строги и чврсти, према, чини се, вечно завађеном Вукану и Стефану у српском народу милосрдни и мудри. Како је то могуће достићи, питаћете с правом. Равнотежом и ритмом живљења светог Саве.

Човек се као природно биће отвара и затвара, слично цвету у току дана и ноћи. Он је природно интровертован када се повлачи у себе, испитује и преиспитује садржаје свога душевног живота, а природно екстравертован када излази из себе, даје себе другима, чини добра ближњем кроз одрицање, када приноси Богу и људима жртву самилузног срца, јер никакве друге жртве Бог не тражи од човека. У Матејевом Еванђељу Исус Христос саопштава одсудну поруку својим ученицима: „Идите и научите се шта значи: Милости хоћу, а не жртве“. То је била, после Мојсејевих таблица Закона, једина позитивна „револуција“ која се одиграла у историји.

Тако је чинио свети Сава и тако је он постао и остао све до наших дана узор и пример равнотеже и ритма молитве и акције (*vita contemplativa* и *vita activa*, за коју је још знао хришћански средњи век), предавање себе Богу и предавање себе људима, историјски и надисторијски, трансценденцији и иманенцији. Неговањем благодаторног ритма созерцативног повлачења у себе, све до исихастичког созерцања у Светој Гори и Студеничкој испосници, и практичност проверавања оваквог свог подвижништва, свети Сава је постизавао равнотежу ума и срца која је многим недостижна.

Како је свети Сава решавао питање и проблем који нарочито нас православне Србе пали вековима, разбуктавајући свакојаке страсти и у срцу и у уму — питање и проблем нашег односа према Западу и Истоку? Може ли у томе и данас веома актуелном питању да нам помогне свети Сава? Може ли својим примером и узором да помогне нарочито данашњој омладини?

Савремена омладина у нашој земљи, делимично и у читавом Западном свету, лебди у празном простору духовне збуњености и неизвесности, па је склона крајностима: уско националистичкој и синкретистичко интернационалној, бежећи према тачним речима Ериха Фрома од слободе, која, када је једном и била стечена, показала се празна и без стварног садржаја. Трећа варијанта тражења духовности, доста раширена последње деценије, је тзв. приватна религиозност, лишена у основи и правог садржаја и праве форме. Како је свети Сава поступао у оличним ситуацијама у своје доба и како би он данас поступио?

„Како је говорио, тако је и творио“, пише Теодосије за светог Саву. Чинећи дела која му налаже његова вера, свети Сава је ударио темељ не само православној српској Цркви, са њеним свештенством и монаштвом за сва будућа времена, но је својим примером показао на којим је основама створено целокупно хришћанство, као и на којим основама може једино бити праћена свака моралистика, она религиозна, подједнако као и она политичка.

Свети Сава је био свуда омиљен и доносио је радост свима које је посећивао јер је своје монахе овако учио: „Видите, браћо моја, какво дело ви вршите, видите коме сте се уподобили. Видите да прилазите плави сваког добра: љубави. Па што онда тужите и што сте утучени? Зар не разумете да душу своју полагете за многе, као мој Владика Христос, да дате мир браћи вашој? Треба, дакле, да се радујете и да играте.“

Свети Сава одржавао је пријатељске односе са католицима уопште, као и са домаћим католицима. Познато је да је свети Сава одседао у Цариградском манастиру Богородице Евергетисе — Добротворке у Филокалу (у Солуну), чак и када су их држали католички монаси. Уосталом, није непознато да су сви Немањићи били у врло добрим односима са католичком црквом. Светог Саву радо су примали и гостили источни патријарси, чак султан у Египту лепо га је угостио и обезбедио му пратњу кроз своју земљу. Свуда су људи осетили у оветом Сави човека добронамерног и богоугодног. Ове врлине Свети Сава је могао да стекне јер се чврсто држао Апостолове речи: „Спасава вера која кроз љубав дела“. Нераскидиво и неразделиво јединство праве вере и правог живљења по Богу, према оцу Атанасију Јевтићу из (његовог чланка „Богословље светог Саве“), јединство је Истине и моралног живота, ортодоксије и ортопраксије. Овакво јединство красило је личност светог Саве. И владика Николај Велимировић налази слично објашњење за омиљеност светог Саве и његов успех у међународним односима овим речима: „Као благодатни брат Христа, Сава је прилазио свима крштеним народима као браћи Христовој, а не као странац странцима. Народи су то осећали и зато Саву с љубављу примили, с поштовањем слушали и с тугом испраћали. Он није ходао по свету да прославља српски народ но да прославља Христа, љубав над љубављу. Због тога је свет заволео и њега и његов народ због њега.“ Због свега тога не видим бољег узора ни данас, подједнако за младе људе који траже себи „пут, истину, и живот“, као и за тзв. одрасле или зреле људе који желе нешто да остваре и за собом оставе.

Строг и одлучан био је свети Сава једино према јеретицима, богумилима и према паганском сујеверју у још недовољно християнизованом српском народу. Као што нас ислам судбински прати, све од Маричке битке 1371. године до данас, као непрестани „жалац у месо“, опомена и изазов, тако нас све до данас прати богумилство. Јер, богумилство није овде на Балкану само манихејска дуалистичка јерес, него је оно и стални бунт против Цркве и државе, својине и права, све оно једном речи, што је у балканским народима анархично и анархоидно.

„Савлађивање анархичних тежњи, то је најдрагоценије политичко наслеђе које је Сава Србима оставио“, пише Марко Марковић у својој изврсној студији „Свети Сава, светитељ и просветитељ“. Заиста је тако. „Богумилство“ Срба значи анархичан, претеран индивидуализам, антидржавност, дуалистичку искључивост, фанатизам, гордости. Борба са овим елементима у нама самима траје до данас. Упадљив пораст оваковрних враџбина, сујеверја и магијских техника у нашем народу последње деценије, делимично је и последица борбене атеизације после II светског рата — јер увек када се изгуби једини Бог, људску психу преплављује мноштво лажних богова. Зато се пружа младим духовним људима широко поље делатности, веома слично оној врсти хришћанске делатности светог Саве када се вратио из свете Горе и постао студенички игуман касније архиепископ. Иначе, оновремено оживљавање паганских обичаја не само у званично-атеистичкој Југославији, но и у хришћанској Европи и Америци, говори о ширењу секуларизације и опадању праве вере.

У богумилску јерес стављам смело и раније помињано ширење тзв. приватне религије, код нас и у свету. Богумили, као и њихови предходници масалијани и павликијани, стављали су нагласак не само на усамљеној, личној молитви, тежећи ванцрквеној индивидуалистичкој и субјективној побожности, но и на молитви као једином средству спасења. Данашње бројне мање или веће хришћанске, хришћанско-индијске секте и друге фантастичне мешавине разноврсних, па и супротних учења, од Кастанединог оживљавања прастарих магијских техника, па до зен-будистичких коана, немају ничег заједничког са саборном, литургијском, али и личној молитвом хришћана, са покајањем и смирењем, као и са осталим светим тајнама Цркве. Господ Исус Христос поручује својим ученицима у Јовановом Еванђељу: „Останите у мени, а ја ћу у вама. Као што лоза не може рода родити сама од себе ако не остане на чокоту, тако ни ви ако у мени не останете“. У Православљу не постоји себични пут самоспасавања, него саборно помагање браћи.

Преводи на српски, народни језик литургије св. Василија Велики и св. Јована Златоустог, божанствених химни за Божић, Васкрс и Духове пружају прилику младим духовним људима данас да први пут упознају до сада скривено, а непроцениво благо дубоко садржајних, поетских, философском мудрошћу напојених духовних песама православних олужби. Посао који је започео свети Сава својом чувеном беседом у Жичи 1221. године, када је у себи доживљеног Христа јасно показао народу и свештенству, обнављајући веру у српском народу и понављајући истиниту веру православља, тражи данас нове посленике на православној њиви српског народа управо ради обнављања вере православне.

И на крају, осмотримо још једном општу политичку и духовну ситуацију Србије у време светог Саве и данас, не бисмо ли назрели неки мост спасења на овој вечној ветрометини збивања, неку невидљиву нит која нас је спајала, прожимала, а и данас може да нас опоји са личношћу и делом светог Саве. Србија, налазећи се у доба светог Саве између Грка, Латина, и Босне (лоше уређене, без дисциплине, усамљене) била је на природном путу свога црквеног и државног осамостављивања и довршавања започете христијанизације земље. Добар део овог обимног и одговорног посла обавио је свети Сава. Али као што се некад вера хришћанска морала свакодневно обнављати, због стагне опасности да се калем вере није довољно примио, тако се и данас мора обнављати и понављати жеља и воља народа да постоји и траје у политичкој и духовној ситуацији готово истоветној оној из доба светог Саве.

Југословенска заједница пружа српској духовној омладини још увек могућност да испуњена Христовим духом и светим Савом почне и доврши дело које јој је, хоћу то да верујем, Божји промисао одредио још од времена светог Саве: дело стваралачке синтезе Истока и Запада. Мудри људи и народи окупљају мед у своје кошнице са разних страна, предходно одабирајући и разликујући квалитет ливада са којих пчеле окупљају храну. Једнострано је и води опасним заблудама прецењивање код наших образованих људи, делом и савремене омладине Истока и потцењивања Запада, мада и обротно. Постало је мода да се о Западу, а међу нашим светом који никад није био у Европи,

или је у њој провео неколико дана или недеља, говори све најгоре, као о народима дегенерисаним и декадентним, као о заједници безбожника и слепих идолопоклоника — Мамоновом царству. Не заборавимо да оваква олака критика долази од људи једне земље која још није искоренила неписменост у народу, нити створила довољно услова за развој цивилизације. О верској неписмености разног порекла, да не говоримо. Када се овакви, назови — критичари Запада позову и на Достојевоког, иронија је потпуна, јер се заборавља колико је Достојевски ценио и волео Европу. Управо хришћанска љубав према Европи дала је за право Достојевском да је критикује. Због тога ми је данас много ближе од наших критичера Запада Татјана Горичева, православна хришћанка која, живећи већ неколико година на Западу, каже: „Сигурна сам да ће и цркви на Западу Дух Свети једнога дана јасно и силно показати своје снаге, као што је то учинио у Русији“.

Истинска вера данашњег младог човека у Христа, слично вери светог Саве, залага је његове оданости и љубави и своме народу и свима народима. Ако неко мисли да му је пут вере престиж, може поћи и обратним путем, путем темељног упознавања прошлости и свога народа и ликова који су осветљавали пут народу, приближавајући га вери и Христу, управо зато што је оно чиме се понајвише можемо поносити у прошлости носило печат Христа који је на почетку наше историје сав прожео светог Саву. Православље и светославље, кад год се држало свога праузора, Исуса Христа, никад није било, нити је могло да буде, политичка идеологија, поготово не као фанатизована верска идеологија са жаром мисионарског ширења вере силом, својствена неким периодима западног хришћанства или политичким идеологијама у нашем веку. Увек, међутим, и у прошлости, и у садашњости, када се напуштао, из ових или оних разлога, праузор понашања, Христос, и светосавље и православље претварало се у идеологију и тада уносило опасан неред у душе људи, као и у њихово понашање. Отуд је отац Јустин Поповић у праву када је, још 1935. године, писао: „Дивно је бити Раствоков потомак по народности, али је стидно не бити његов потомак по јеванђелском револуционарству“. Млади људи су данас нарочито осетљиви на лепоречивост и верских и политичких предводитеља, што са праксом живљења људи не стоји ни у каквој блиској вези. Али тек када су, и ако су, и сами окушавали шта значи спровести у личном животу све оно лепо и племенито што се налази у основи неке идеје, верске или неке друге природе, постали су реалисти. Млади људи данас и овде, који су прожети Христом, нису ни верски ни политички идеолози. Они живе својом вером, јер је тако поступао и свети Сава. Ови млади људе не морају бити монаси, већ могу бити и већ неки од њих и јесу, научници и уметници, чак и дипломате. Управо по узору светог Саве. Неко ће подсмешљиво приметити: а колики је број омладине која је данас православна и светосавска? Није ли квалитет увек био изнад квантитета, није ли добрих увек било мање од злих, па ипак, није ли свети Сава поручивао: „Јер боље је један да буде који чини вољу Господњу, него множине безаконика“. Зар не преносе и одржавају веру Христову у свету и после две хиљаде година дванаест апостола?

Добро је речено: Ако је разорен центар, свака се тачка периферије оглашава средиштем. После свих и слатких, и, више, грких искустава

која смо до данас имали у нашој историји, не знам који би центар за савремену омладину био поузданији и сигурнији од оног кога је пре седам стотина и педесет година нашао свети Сава: Богочовек Исус Христос и хришћанска вера. Због тога радо завршавам ово размишљање речима којима је свети Сава отпочео своју беседу о правој вери у Жичи, 1221. године, а које ми се чине као да су изговорене за данашње време и за данашњу омладину.

„Браћо и пријатељи и оци чеда богозвана, приклоните богољубива срца ваша да чујете божанске заповести. И чувши ове свете речи ставите их, браћо, у ваша срца и у савести душа ваших и пред очи ума вашег, и разумите их.“

S u m m a r y

Dr. Vladeta Yerotich

SAINT SAVVA AND CONTEMPORARY SERBIAN YOUTH

The author, as qualified psychologist, is aptly comparing the choice and option of a teenager Prince Rastko living in the 12th Century Serbia with a youth of our own Century.

The young Prince has chosen the highest ideal of monastic resemblance (similitude) to Christ-God. After a long ascetic maturation on Mount Athos Saint Savva returns to his native land and gives the inerasable imprint of his love for Christ and His Heavenly Kingdom upon all of the Serbians.

The predicament of a modern Serbian youngster is, essentially, similar to that of Prince Rastko: to choose the sacrificial Love of our Divine Brother and Saviour Jesus — or the egoistic Hell of Satan.

The living example of St. Savva's option for Christ even today did not lose of its attraction for our youth.